

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ETNOLOGIJU I KULTURNU ANTROPOLOGIJU

Diplomski rad

Boce koje život znače – konstrukcija percepcije sakupljača boca

Studentica: Ena Gašparović

Mentorica: dr. sc. Ivona Grgurinović

Zagreb, rujan 2018.

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad *Boce koje život znače - konstrukcija percepcije sakupljača boca* izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice dr. sc. Ivone Grgurinović. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan duhu dobre prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Ena Gašparović

Sadržaj

Uvod.....	4
Teorijski okvir istraživanja	6
Analiza kvalitativnih intervjua.....	10
Boce koje život znače	11
Boce i osjećaj doprinosa	15
Analiza medijskih članaka	17
Iz crne kronike	18
Osobne povijesti i senzacionalizam	19
Što ako se naknada ukine?	21
Sakupljači kao izvor zabave.....	22
Zaključak.....	24
Prilozi.....	26
Literatura.....	26
Izvori.....	29
Sažeci	32

Uvod

Sakupljanje boca svakodnevna je aktivnost dijela urbanog stanovništva u Hrvatskoj u posljednjih dvanaest godina. Otkada je u Hrvatskoj uveden sustav povratne naknade od pića 2006. godine kao jedna od mjera održivog upravljanja otpada, do 90% ambalaže je reciklirano (Deposit Systems for One-Way Beverage Containers: Global Overview 2016:8). Oporaba PET i staklenih boca te aluminijskih/metalnih limenki podrazumijeva put od proizvođača do kupca/potrošača. Proizvođač ili uvoznik odnosno onaj tko proizvode stavlja na tržište obavezan je Fondu za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost¹ isplatiti povratnu naknadu za pića i napitke, a nju uračunava u cijenu proizvoda. Kupac pri kupnji proizvoda plaća naknadu u iznosu od 0,50 kn koju mu kasnije trgovac refundira. Trgovci s prodajnim prostorom većim od 200m² dužni su prihvatiti ambalažu i isplatiti povratnu naknadu potrošaču koju im kasnije refundira Fond, a ambalažu dalje prosljeđuju proizvođačima ili tvrtkama specijaliziranim za recikliranje takvog otpada. Ovim sustavom povratna naknada, kao i ambalaža, napravi puni krug od proizvođača do potrošača s ciljem da se takva ambalaža reciklira.

Usprkos efikasnosti sustava u kojemu se prikupi veliki postotak nepovratne ambalaže stavljene na tržište, od samog uvođenja ove mjere dogodile su se brojne nepravilnosti. Malverzacije prikupljenom količinom ambalaže dovele su do negativnog poslovanja Fonda. Na sve proizvode proizvedene u inozemstvu, a koji se uvoze i za hrvatsko tržište, stavlja se napomena o povratnoj naknadi u Hrvatskoj. Inozemni proizvođač ne plaća povratnu naknadu u Hrvatskoj, već uvoznik koji je stavlja na tržište tako da je za takve proizvode kupljene u inozemstvu moguće u Hrvatskoj dobiti povratnu naknadu, a da ona nije naplaćena. Govorilo se o masovnom uvozu ambalaže iz susjednih zemalja, ali i praznoj ambalaži koja je iz proizvodnje odmah išla na reciklažu jer je proizvodni trošak jedne boce manji od povratne naknade. Unatoč povećanim kontrolama, ovaj problem još uvijek nije riješen.

Drugi problem s kojim se sustav suočava je taj da je od mjere za poticanje recikliranja i održivog upravljanja otpada postao dio socijalne politike, što je tema ovog rada. Mjera je predstavljena kao financijski poticaj potrošačima da kupljene boce vrate trgovcima i pri tome dobiju povrat naknade od 0,50 kuna koju su platili pri kupnji proizvoda. Međutim, vrlo brzo se u jeku ekonomske krize pojava sakupljanja boca počela povezivati s egzistencijalno ugroženim i marginaliziranim skupinama, u prvom redu beskućnicima i narkomanima, ali velikim dijelom i

¹ U daljnjem tekstu Fond.

umirovljenicima i teško zapošljivim osobama, kojima je sakupljanje boca postalo strategija preživljavanja. Slika čovjeka koji kopa po kontejneru prati većinu novinskih članaka koji se bave temom sustava povratne naknade na koje sam naišla tijekom svog istraživanja. Ostaviti praznu bocu pored kontejnera ili kante za smeće kako onaj drugi ne bi morao kopati po istome postalo je dijelom nepisanog društvenog bontona.

Polazište za istraživanje nalazim u pitanju kako je sustav povratne naknade od ekološke mjere postao socijalna? Pitanje koje si postavljam je na koji način sakupljanje boca postaje glavna strategija stjecanja egzistencijalnih sredstava određenim skupinama populacije? Kako oni sami gledaju na sakupljanje boca – smatraju li sakupljanje poslom, zanimanjem, hobbijem ili nečim drugim? Kako sami sebe percipiraju? Sakupljačima boca u ovom istraživanju prilazim kao heterogenoj skupini sa različitim životnim iskustvima kojoj je sakupljanje boca glavna ili jedna od glavnih strategija preživljavanja. Zanima me kako konstruiraju sliku koju imaju sami o sebi u odnosu na sliku koju stvaraju mediji. Prepoznaju li se međusobno i kakve interakcije i odnose stvaraju međusobno i s ostatkom društva? Fokus istraživanja je na pitanjima na koji način vide sebe i aktivnost sakupljanja boca te kakav dio sakupljanje boca zauzima u njihovoj svakodnevici.

Kako bih odgovorila na ova pitanja, istraživanje temeljim na kvalitativnim metodama – promatranju sa sudjelovanjem i intervjuima s kazivačima. Najvećim dijelom oslanjam se na kazivanja šestero kazivača prikupljenim u razdoblju od rujna 2016. do svibnja 2017. godine. Tijekom tog razdoblja odlazila sam na teren svakodnevno; svako putovanje do faksa ili posla, odlazak do dućana ili obična šetnja postali su dijelom mogeg terena gdje sam sakupljala svoja zapažanja o interakcijama i svakodnevici skupljača boca. Iako ja, kao istraživač, i moji sugovornici pripadamo istom društvu, živimo u istom gradu i krećemo se istim ulicama te sudjelujemo u istim procesima, moja svakodnevica bitno je drugačija od one mojih sugovornika. Stoga sam se služila onime što Gulin Zrnić naziva „autokulturnom defamilijarizacijom“ (2006:85). Distanciranjem od vlastite svakodnevice mogla sam osvijestiti teren i „ući“ u njega, tj. prostor svakodnevice mojih kazivača kako bih zahvatila njihova iskustva i percepcije. Time teren konstruiram „trajnim osobnim sudjelovanjem u određenim tipovima društvenih grupacija, aktivnosti i odnosa“ (Dyck 2000:48, prema Čapo Žmegač, Gulin Zrnić i Šantek 2006:31). Kako bih obuhvatila širu sliku o fenomenu služim se metodom analize medijskih članaka. Cilj mi je utvrditi osnovne karakteristike internetskih članaka vezanih za temu sakupljanja i sakupljača. Na koji način i kako mediji pišu o sakupljačima boca pitanja su na koji sam pokušala dati odgovor.

Time teren shvaćam u još jednom smislu, u potpunosti odmičući teren od geografske lokacije prema političkoj i društvenoj (usp. Wittel 2004:18). Internet mi na taj način služi, ne samo kao sredstvo, nego i mjesto istraživanja tekstova koji su proizvod specifičnih okolnosti i vremena u kojem su nastali.

Sljedeće poglavlje čini teorijski uvod istraživanju u kojem detaljnije objašnjavam korištenu terminologiju i postavljam širi teorijski okvir temeljen na valoriziranju otpada kao resursa i sudjelovanja u neformalnoj ekonomiji. Nakon toga slijedi središnji dio rada - analiza dobivenih rezultata istraživanja. Analizu sam strukturno podijelila u dva veća poglavlja. U prvom donosim rezultate analize kvalitativnih intervjuja kojom propitujem slike koju kazivači stvaraju sami o sebi. U drugom poglavlju, u kojem analiziram reprezentativne internetske članke, analiziram kako i na koji način mediji konstruiraju percepciju javnosti o sakupljačima boca. Bitno je napomenuti kako percepcija koju sakupljači stvaraju sami o sebi i ona koju stvaraju mediji nisu oštro odijeljene ovim cjelinama. U kazivanjima mojih sugovornika očitava se slika koju javnost ima o njima i obratno, u čitanju članaka pronalazimo elemente slike koju sakupljači boca stvaraju sami o sebi.

Teorijski okvir istraživanja

S obzirom na to da su se pojmovi sakupljanje boca i sakupljač boca ustalili u govoru u proteklih dvanaest godina, na početku se nameće potreba podrobnije razjasniti te pojmove. Sakupljače boca za potrebe ovog rada definiram kao skupinu koja dio svoje svakodnevice, u većem dijelu godine, provodi u gradu u potrazi za nepovratnim bocama za koje kasnije dobivaju povratnu naknadu koja čini značajan dio njihovih ukupnih primanja. Sakupljač, dakle nije djelatnik Čistoće ili čistači i čistačice po uredima koji usput odvajaju boce od ostalog otpada za dodatnu zaradu. Naravno to ne znači da im ta aktivnost ne može donijeti značajan prihod u odnosu na njihova ukupna primanja, nego da sakupljanje boca na taj način nije svrha sama sebi već je usputna mogućnost koju im omogućuje njihov posao. Postoje i tzv. sezonci, osobe koje koriste turističke mjesece i povećanu konzumaciju na turističkim odredištima kako bi dodatno zaradili. Radeći jednu sezonu na moru primijetila sam kako moj kolega, turistički vodič na brodu, poslije svake vožnje odvaja boce koje ostave gosti. Pojasnio mi je kasnije kako tijekom sezone na taj način zaradi za uređenje obiteljske kuće; te godine štedio je za alu-plast prozore. U prilog raznovrsnosti profila takvih sezonaca ide i činjenica kako nisu samo „domaći“ koji prepoznaju priliku za zaradu nego i turisti (E. V. 2016).

Ono što je zajedničko svim profilima sakupljača boca je to što su boce za njih resurs. Sakupljanje odbačenih materijala za korištenje ili reciklažu prisutno je vjerojatno kroz cijelu ljudsku povijest (Medina 2007:16). Antropološka istraživanja urbanog sakupljanja sekundarnih sirovina javljaju se 60-ih i 70-ih godina 20. st. iz perspektive teorije marginalnosti fokusirane na zemlje u razvoju (ibid:14). Uslijed ubrzane urbanizacije zajedno sa rastom nejednakosti na „globalnom jugu“ stvaraju se slumovi i divlja odlagališta otpada te sakupljači sirovina postaju neformalni radnici koji popunjavaju prazninu gdje ne postoji dovoljno organizirani sustav upravljanja otpadom od strane vlasti (Dias 2016:375). Stoga su i danas većina istraživanja fokusirana na mjesta gdje urbano siromaštvo buja, Središnjju i Južnu Ameriku, Afriku i Aziju, gdje se sakupljači organiziraju u svojevrsne zadruge i preuzimaju sve veću ulogu u recikliranju (v. Medina 2008, Kasinja i Tilley 2018, Dias 2016, Fergutz, Dias i Mitlin 2011).

U razvijenim zemljama danas su divlja odlagališta rijetka, a infrastruktura upravljanja otpadom zadovoljava potrebe gradskog stanovništva, dok na globalnoj razini industrija recikliranja uprilihodí oko 20 milijardi američkih dolara godišnje prema BIR-u (Bureau of International Recycling 2018). Usprkos što se ne suočavaju s gore navedenim problemima, u razvijenim zemljama je i dalje prisutno urbano siromaštvo, pretežno među već marginaliziranim skupinama. Sakupljanje sirovina tradicionalno se povezivalo s određenim etničkim skupinama, primjerice s Romima u Europi i Hrvatskoj (v. Karagiannidis et al. 2008, Wirz 2016, Scwhab 2015), koji su se pretežno bavili sakupljanjem metala. U Hrvatskoj je sakupljanje sekundarnih sirovina danas regulirano te je potrebna dozvola za prikupljanje, a bez dozvole moguće je u reciklažna dvorišta i centre prodati sirovine iz kućanstva do mjesečnog ukupnog iznosa polovine minimalne plaće (Prodaja sekundarnih sirovina 2018). Kako bi se suzbile prijevare, plaćanja se vrše na žiro račun, a pri prodaji ovlaštenoj tvrtci predočava se osobna iskaznica.

S ciljem smanjenja ambalažnog otpada koji završi pomiješan s ostalim otpadom mnoge zemlje su uvele sustave povratne naknade. Povratna naknada prvi put je implementirana u Vermontu, SAD (Jørgensen 2013), a danas neku vrstu povratne naknade ima 10 država SAD-a, Kanada (osim Nunavuta), dvije države Australije, Izrael, Kosrau (Savezne Države Mikronezije), Kiribati, Palau, a u Europi Danska, Njemačka, Island, Norveška, Estonija, Finska, Litva, Nizozemska, Švedska i Hrvatska (Deposit Systems for One-Way Beverage Containers: Global Overview 2016). Kako primjećuje Jørgensen, depozitni sustav ne uzrokuje sam po sebi pojavu sakupljača boca (2013). U skandinavskim državama, usprkos relativnoj maloj povratnoj naknadi

u usporedbi s njihovim standardima, boce vraćaju svi profili populacije pa čak i bogati. Razlika je u ekološkoj osviještenosti i navici recikliranja (ibid.). U SAD-u i Kanadi dugo je već prisutna pojava ljudi koji se bave isključivo povratom boca (u SAD-u se nazivaju *canners*, u Kanadi *binners*). U Njemačkoj su sakupljači boca također sve prisutniji, osobito umirovljenici (Whittle 2012). Iako je recikliranje najčešća tema upravljanja otpadom u razvijenim zemljama, nedostatak istraživanja o onima koji se time neformalno bave odražava činjenicu da sakupljači boca nisu posljedica uvođenja povratne naknade već su posljedica (nedostatka) socijalne politike.

Ambalažu od pića u Hrvatskoj nije potrebno prikazivati kao ostale sekundarne sirovine te je jedino ograničenje to što se može jednokratno trgovcu vratiti 80 jedinica ambalaže. No, postavljanjem automata za sabiranje boca takvo ograničenje se vrlo lako može zaobići, tj. veći broj ambalaže se jednostavno može isplatiti na više računa. Hrvatski zakon prepoznaje samo potrošača, čime su sakupljači boca stavljani u sivu zonu ekonomije. Siva ili neformalna ekonomija „odnosi se na niz aktivnosti koje nisu dijelom registriranoga, formalnog tržišta rada“ (Rubić 2013:69). Iako u neformalnoj ekonomiji ne sudjeluju samo siromašni², postavljam tezu da se ovakvom vrstom posla bave isključivo najsiromašniji građani te se on razlikuje od ostalih vrsta neformalnog rada. Društvena legitimacija rada na crno prisutna je samo za bolje neformalne poslove; teoretiziram da je za „rad u fušu“ potrebna određena vještina - oni „fušare“ jer mogu (zbog recipročnih veza ili dodatnog prihoda), dok su sakupljači boca na to primorani zbog nedostatka vještina i sredstava da obavljaju drugačiji posao. Sakupljače boca, bez obzira na to kopaju li zbilja po kontejnerima, stigmatizira se i povezuje s otpadom, a samim time kao najniži sloj društva, kao robove u antičkom Rimu (Medina 2007:20) ili dalite u Indiji (ibid:22). Kao i Tremblay (2007:1), naglašavam ulogu socijalne isključenosti i siromaštva kao uzroke pojave sakupljača boca. Stoga, za potrebe ovog rada koristim de Sotov pristup neformalnoj ekonomiji koji govori kako je riječ o spontanom odgovoru na državnu nesposobnost da zadovolji osnovne potrebe osiromašenih masa (de Soto, prema Medini).

Iako je sakupljanje boca prepoznato kao neformalni izvor sredstava za preživljavanje (v. Rubić 2017, Vrančić 2013), ističe se nedostatak bilo kakvih istraživanja tko su sakupljači i zašto su odabrali tu aktivnost kao strategiju preživljavanja. Vukušić i Stelko u svom istraživanju fokus stavljaju na simboličke interakcije tijekom javnih događaja između samih sakupljača i sakupljača

² Williams (2014:11) teoretizira kako sudjelovanje siromašnih u neformalnoj ekonomiji pojačava njihov marginalni status. Također, marginalizirane skupine imaju manje koristi i zarađuju manje od neformalnog rada čime neformalna ekonomija produbljuje nejednakosti koje proizvodi formalna ekonomija (ibid:14).

i javnosti (2016). U jedinom istraživanju u kojem se direktno istražuje sakupljače boca polaze od teze da su sakupljači marginalizirana skupina iz nekoliko razloga; prvo, ekonomski su ranjivi, provode puno vremena na otvorenom pa i u noćnim satima, drugo, njihova nezastupljenost u javnom diskursu daje dojam da javnost nije zainteresirana za njih usprkos tome što su zbog prirode posla kojeg obavljaju vrlo vidljivi. I posljednji razlog je što su pojedini sakupljači posebno ranjivi zbog dobi, roda, zdravlja ili ostalih karakteristika (ibid:189).

Analiza kvalitativnih intervjua

Neki moji kazivači i ja susretali smo se više puta prije moga istraživanja, na ulici u prolazu, na kulturnim događanjima, na onome što nazivam „njihovim terenima“. Motivacija za rad proizašla je zapravo iz jednog takvog poznanstva. Moj „ulazak“ na teren bio je razgovor s jednim sakupljačem Mirom³, kojeg sam iz viđenja poznavala jer bih ga vrlo često susretala u okolici faksa. Nekoliko puta me zamolio za praznu bocu nakon čega bismo započeli kratak usputni razgovor. U mojim pripremama za istraživanje jedan takav razgovor je skrenuo na temu sakupljača boca. Obznanivši mu svoje namjere vezane uz istraživanje, M. mi je odgovorio: „Može, ali samo ako nećeš nikome reći moju rutu“. Rutu na koji je mislio ili teren kako ga još nazivaju, kako mi je kasnije pojasnio, nije samo jedno mjesto na kojem on djeluje, npr. kvart, već su i sva ostala mjesta koje on smatra „svojima“ i obilazi u potrazi za bocama. Stoga ću se pojmom terena koristiti u dvojnem smislu, kao mom istraživačkom terenu i terenu mojih kazivača. Kroz ovaj rad često ću se koristiti terminima kazivača kako bih opisala njihova iskustva i zadržala osobni glas na tragu „etnografije pojedinačnog“ Lile Abu-Lughold (1991) te su pitanja koja sam postavljala odražavala tu moju namjeru.

Od šestero kazivača njih petero sakuplja boce barem nekoliko puta u tjednu i ta aktivnost čini bitan dio njihove svakodnevice u većem dijelu godine. Kako ću kasnije opširnije pojasniti, većina mojih kazivača sezonski sakuplja boce izbjegavajući provoditi zimske mjeseci na otvorenom. Nitko od njih ne vodi se kao beskućnik, iako Ivan navodi kako je nekoliko puta prespavao u prihvatilištu. Troje kazivača je stambeno zbrinuto (Denis živi s roditeljima, Miro u vlastitom stanu, a Ana u zaštićenom stanu s mužem), dok su Mario i Marija (umirovljeni braćni par) splotom okolnosti podstanari. Svima njima zajedničko je što im povratna naknada od boca čini značajan dio ukupnih mjesečnih primanja. Troje kazivača su u mirovini (Mario, Marija i Miro) te im njihove mirovine nisu dostatne za sve životne troškove. Ana nije -imala vlastitih primanja u trenutku vođenja intervjua, a jedini izvor prihoda u kućanstvu bila je muževa invalidska mirovina⁴. Ivan i Denis su službeno nezaposleni. Denis se brine o roditeljima čije mirovine nisu dovoljne za njihove potrebe, dok Ivan dio godine radi sezonski, a dio „se snalazi“. U trenutku vođenja intervjua sedam mjeseci je primao naknadu s HZZ-a.

³ S obzirom na to da je riječ o marginaliziranoj i ranjivoj skupini sva imena za potrebe ovog rada su promijenjena.

⁴ Susrevši je nekoliko mjeseci nakon zadnjeg intervjua, obznanila mi je kako je počela primati naknadu za njegovanje. Za istraživanje mi je rekla još kako i dalje sakuplja boce, ali samo one koje nađe usput.

Čitatelj ovog rada primijetiti će kako su neki kazivači zastupljeniji od ostalih. Razlog leži u poteškoćama koje sam imala na terenu. S obzirom na to da riječ o marginaliziranoj skupini koja obavlja aktivnost koja se smatra „prljavim“, mnogim potencijalnim kazivačima nije bilo jasno zašto sam im pristupila ni zašto bih htjela istraživati baš njih usprkos svim mojim pokušajima objašnjavanja. Druga poteškoća s kojom su se susreli i Vukušić i Stelko je ta što sam ih zapravo ometala u sakupljanju boca. Stoga sam razvila indirektniju taktiku pristupa; pokušala sam razviti neformalan odnos prije nego što bih „razotkrila“ svoju poziciju i informirala ih o svojim namjerama te zatražila njihov pristanak za sudjelovanje u istraživanju. Ipak, niti neformalniji pristup nije imao puno učinka; još uvijek bih ih ometala pa sam s mnogima dogovorila intervjue za zimske mjesece kada nema toliko boca. Drugi pristup koji se pokazao vrlo učinkovitim u etnološkom smislu je bio prilaženje sakupljačima koji su „stacionirani“, odnosno sakupljaju boce na jednom mjestu, npr. autobusnom kolodvoru. S obzirom na navedene poteškoće s troje sakupljača sam u nekoliko navrata vodila intervju, a svaki daljnji je bio manje strukturiran približavajući se u potpunosti otvorenoj formi, dok sam sa troje njih obavila jedan polustrukturirani intervju.

Boce koje život znače

U prosincu 2016. godine u hrvatskim medijima osvanula je božićna čestitka svima koji sakupljanjem boca dolaze do teško stečenih sredstava za život: Rovinj zabranio sakupljanje boca! - svima koji neovlašteno sakupljaju komunalni otpad, prijete kaznena prijava (Prvi u Hrvatskoj... 2016). U nekoliko zakazanih intervjua koje sam imala u siječnju neposredno nakon te vijesti dominirala je ta tema. Iako je riječ o Gradu Rovinju, moji zagrebački sugovornici iskazivali su nevjericu, ogorčenje i tugu. Zimski mjeseci najteže padaju jer je to doba kada su potrošnja i konzumacija neizostavan dio socijalnih interakcija. „Bili su mi unuci, znaš... Nakon šest godina ih vidim, a nemam im kaj dati. Čokoladu iz konzuma, sve je kaj sam uspjela skupiti“, započinje Ana, pedesetsedmogodišnjakinja, po zanimanju krojačica koju poznajem iz kvarta. Razgovor se vodi u bitno drugačijem tonu od prvog pa mi objašnjava:

„Zimi nema puno boca. Ne isplati se, ali ipak idem... Jesenas sam barem imala neke popravke [odjeće, op. a.], sada nema ništa. Prije sam znala i šivati za žene u kvartu, a sada sve kupuju novo, one koje vole takve stvari već su u mirovini, neke mušterije su mi pokojne. Da ne skupljam boce, ne bi ja i muž imali šta jesti. Ma za kruh i mlijeko ne bi imali do kraja, a kamo li salamu. Ako mi zabrane da tražim boce, ne znam... Nek' me odmah hapse...“

„Ma to... ma to je već zabranjeno. Bilo 'ko neovlašten, da nije komunalac, ne smije prebirati po kontejnerima. Kužiš, kad je smeće u kontejneru, ono je gradsko vlasništvo. Samo tu te nitko neće dirati. Naviknuti su ljudi na to, znaju da sirotinja skuplja za kruh. Ako sretnoš komunalce, kad na njih rijetko naletiš, samo im mahneš, ne mogu ti ništa, a u biti ste si konkurencija. Jedino kad naletiš na kakvog krkana [iz policije, op. a.] pa ima loš dan da se namjeri na tebe. Hoće ponekad, pogotovo ako si ko ja, mlađi muški, jer misle da sakupljaš metal... što i skupljam (smijeh). Kazna tristo kuna: „Stavite na račun, ne znam koja ovrha ste po redu“ velim im, ali najgore što mi sve uzmu, i metal i boce. Ali penziće i žene ne diraju.“ (Ivan)

Temeljem Zakona o održivom gospodarenju otpadom (2013) za sakupljanje otpada potrebna je odgovarajuća dozvola. Prema Pravilniku o ambalaži i otpadnoj ambalaži (2015) sakupljač otpada mora imati registriranu djelatnost, dozvolu za sakupljanje i sklopljen ugovor s Fondom o obavljanju te djelatnosti. Logično je zaključiti kako bi i osobe koje sakupljaju PET i staklene boce te Alu/Fe limenke morale imati dozvolu za takvo sakupljanje. Rovinj pak nije prvi grad koji je donio ovakvu odredbu. Zagrebačkom Odlukom o komunalnom redu (2008) zabranjuje se „svako prebiranje i prekopavanje po otpadu u vrećicama, posudama za otpad, spremnicima za ambalažni otpad i odnošenje otpada“, no već je idućom izmjenom članak 120. izmijenjen tako da je glasio: "Zabranjeno je rasipanje komunalnog otpada i onečišćivanje prostora oko posuda za otpad, te oštećivanje spremnika za ambalažni otpad.“ (Odluka o izmjenama Odluke o komunalnom redu 2008) uz komentar gradonačelnika Milana Bandića kako su sakupljači boca društveno korisni te ih se ne bi trebalo ometati i kažnjavati, no za sakupljače ostalog otpada kazna je neizbježna (Jergović 2008).

Nameće se pitanje: tko polaže pravo na otpad. Suvremeno upravljanje otpadom javna je usluga, koja temelje ima u pravu Engleske iz 19. st., čije osnovne značajke su da su tijela vlasti odgovorna za sakupljanje i zbrinjavanje javnog otpada, a time i financiranje usluge koja se namiruje iz vrijednosti otpada (Dias 2016:375). Usporedno s pojavom suvremenog upravljanja otpadom, krajem 19. i početkom 20. Stoljeća u zapadnim zemljama kao posljedica industrijalizacije nestaje nekoć vrlo rašireno sakupljanje odbačenih sekundarnih materijala i uporaba postojećih predmeta (usp. Ackerman i Mirza 2001:114-115). U posljednje vrijeme, pod utjecajem ekoloških pokreta, na otpad se opet gleda kao na vrijedan resurs. Stoga Hetherington (2004, prema Tremblay 2007:45) raspravlja o klasificiranju otpada kao zajedničkog resursa te o tome da pristup otpadu treba biti otvoren svima. Međutim, u doba sveopće komercijalizacije i

rasta vrijednosti industrije otpada i recikliranja, pristup otpadu se sve više privatizira, iako većina sakupljačkih aktivnosti ima zanemariv utjecaj na zaradu programa upravljanja otpadom (Tremblay 2007:126). Čini se da je u Hrvatskoj raspoloženje tijela vlasti prema sakupljačima ambivalentno; najsiromašnijima se tolerira sakupljanje boca, no sakupljanje vrijednijih materijala se kažnjava.

Neke moje sugovornike više od toga je li dozvoljeno sakupljati boce je mučio osjećaj sramote kada su prvi puta sakupili bocu s ulice.

„Prvih par boca bilo je teško. Ogleđao sam se oko sebe dok bi ulica bila što praznija pa bih brzo pokupio bocu. Trajalo bi i po pet minuta. Onda sam počeo uzimati one pored smeća. Skužio sam da ih po centru grada ima dosta što ljudi ostave jednu-dvije. Tada me prestala boliti briga što me neko vidi, ionako sam daleko od kvarta, radim koristan posao. To sam si zabrijao, ono, činim svijet ljepšim. Skužiš onda i da te većina zapravo vidi, al' ne gleda. Kao tu si, ali si nevidljiv. Osim kad ne sretniš nekog poznatog, neko će okrenuti glavu kao nije te prepoznao, ali ti znaš. Prišao mi je jednom kolega iz srednje škole. Kad sam čuo svoje ime, k'o da sam se prepolovio. Zapravo sam skužio da je bio najnormalniji, ono, kako si, kaj ima, a ja s vrećom u ruci kao ono, evo me. Tad sam htio u zemlju propasti, al' prošlo me je. Mislim si, pola ekipe iz kvarta završilo je u kriminalu, pola na drogama. Neki sviraju klavir, neki su pod zemljom. A ja sam živ i zdrav, droge sam se ostavio, kriminalac nisam. Poštujem oca i majku, kaj da velim. Normalan sam dečko...“ (Denis)

„Ima ljudi kaj se nakaj srame. Ja velim 'ko se ima kaj sramiti? Jel' živimo u kapitalizmu, jel' sve ima svoju vrijednost? Drugo je kolika je njena vrijednost ako je na dnu đubreta. Ima je'n mladi gospon koji dođe tu, sav moderno obučen, rek'o bi da je neki alternativac. Nosi torbu da se ne skuži zašto je, al' ga skužiš brzo. Kao dođe „ooo vidi boca“ k'o da je našao 100 kuna. Ne znam kaj se srami. Prema nama su ljudi pristojni, jedino loše iskustvo smo imali s drugima (...) sakupljačima i drugima. Svi znamo da ja skupljam, ja znam da on skuplja, prolaznici znaju. Kaj se ima sramiti ak' se ja nakon pedeset godina radnog vijeka ne sramim kaj radim. Ima ljudi koji ne rade ništa, to je sramota.“ (Mario) „Ma je se ne sramiš, znao si k'o kip stajati iza stupa dok bi ja ronila.“ (Marija)

„Čuj, netko krade, netko prosjači, ja skupljam što se nađe. Bar je pošten posal... To kaj neki zakon kaže, nije me briga, nisam nikog oštetio. A državu... Za državu me zaboli najmanje. Vidiš kaj sve ima i kaj se sve dopušta.“ (Ivan)

Usprkos početnom osjećaju srama, primjetna je doza ponosa u ovim kazivanjima. Unatoč tome što ih društvo smatra dnom društvene ljestvice, naglašavaju poštenost zarade na ovaj način. Denis više puta naglašava „barem nisam kriminalac“, dok svi kazivači govore o poštenju posla kojim se bave. No, prije svega govore o poslu, za njih je to rad, ne puno drugačiji od drugih. Ili kako kaže Miro „(...) jer kakva je između smetlara i mene“. Širok spektar formalnih poslova bavi se otpadom u određenoj mjeri – od radnika u komunalnim gospodarstvima i reciklažnim centrima, čistača i čistačica pa do poslova koje na prvu uopće ne asociraju na otpad, poput radnika u ugostiteljskim objektima koji će bar jednom u smjeni sakupiti otpad s radnog mjesta i odložiti ga u kontejnere. Zašto je onda sakupljanje boca stigmatizirano zanimanje dok druga koja se u jednakoj mjeri bave otpadom nisu? Smatram da se dio odgovora u javnoj percepciji sakupljača boca. Rubić (2017:62) navodi:

„Uvriježena tradicionalna poimanja zaposlenosti i nezaposlenosti su takva da se zaposlenost percipira kao “normalitet”. S druge strane, imamo ideju da je nezaposlenost društveno stigmatizirana pojava i “degradacija”. Da je prva mjerilo “uspjeha”, a druga “neuspjeha”.“

Naime, percepcija društva je da boce sakupljaju siromašni, a siromašni su jer su nezaposleni. Kada moj poznanik kaže da je „bauštelac“ koji radi na crno, u očima drugih on je zaposlen dok je s druge strane sakupljač koji osam sati provede u potrazi za bocama nezaposlen. Ovaj primjer pokazuje da među nezaposlenom populacijom postoje razlike s obzirom na njihov stupanj siromaštva, između ostalog (usp. Franičević 1997, prema Rubić 2017:90). Degradacija i stigmatizacija u odnosu na „normalitet“ ovdje su dvostruke. U nekim slučajevima i trostruke ako je riječ o ženama, starijima ili osobama s fizičkim ili mentalnim poteškoćama. No, da kazivači doista smatraju sakupljanje boca poslom, najjasnije se čita kada govore o prethodnim zaposlenjima koje su imali.

„Tri godine sam bio bez posla. Zadnje sam radio u mehaničarskoj radnji. Šef mi nije isplaćivao kako smo se dogovorili. Hrvatski standard, držao me na papiru pola radnog vremena, ostajao po deset, dvanaest, a on me isplati za osam. Kasnio bi po tjedan dana, a kad bi ga pito za plaću, on [kaže, op. a.] sretan što imam ovakav posao. I to je bilo preko veze, ej! Ja sam radio u Tesli sedam mjeseci, ali sam proglašen tehnološkim viškom, to je bila laganica. Primao od Zavoda devet mjeseci i onda opet ništa... Ono, kud ću, šta ću i tatin bratić mi sredi tamo posao i

ja bi trebao šutjeti. Pa nisam lud, radije ću osam sati ovo raditi nego lopovu stavljati lovu u džep, a on me još ošteti.“ (Denis)

„Pa još sam mlad (smijeh) [Miro ima 72 godine, op. a.]. Ma vitalan sam, a hiperaktivan k tomu. Ne mogu sjediti sam doma. I kaj da delam? Da idem naći posel, 'zeli bi mi pola mirovine, a ko bi me i zaposlit' sad. (...) Tak' da mi je ovo idealan posel. Na svježem zraku sam, vidim ljude, popričam, radim kad mi se da i kad mi treba.“ (Miro)

Vidljivo je to i kada govore o drugim sakupljačima boca. Sezone koje neki kazivači spominju sakupljaju boce samo ljeti. Kombinacija lijepog vremena i mnoštvo turista idealna su kombinacija za sakupljanje boca koja na zagrebačke ulice izmami širok profil sakupljača boca. Osim Mire, svi kazivači navode kako kroz cijelu godinu sakupljaju unatoč tome što se zimi manje zaradi. Ipak, zimski uvjeti i najotpornije sakupljače natjera da uspore tempo. Sličnu distinkciju među sakupljačima pronalazi i Tremblay (2007:63-67) među kanadskim sakupljačima. Sezonski ili „turistički“ sakupljači sudjeluju u ovoj aktivnosti ljeti, vikendom ili po potrebi. Druga vrsta sakupljača su oportunisti koji također povremeno sakupljaju, ali za bocama ne idu blizu kanti i kontejnera, već ih pronalaze na otvorenom, primjerice parkovima i plažama. Hrvatska verzija oportunističara bili bi i oni koji sakupljaju samo na javnim okupljanjima, poput koncerata na otvorenom, parkovima u večernjim satima vikendom i sl. Profesionalni sakupljači su „visoko produktivni“ (ibid.:67), rade to kroz duži period i povratna naknada im čini većinu prihoda. Tremblay ovdje navodi još tri karakteristike ove skupine sakupljača koje sam zamijetila kod mojih kazivača: sakupljanje smatraju poštenim življenjem s obzirom na ekonomske okolnosti, ono doprinosi njihovom osjećaju doprinosa društvu i omogućuje im fleksibilan i nezavisan životni stil (ibid.).

Boce i osjećaj doprinosa

Osim poboljšanja ekonomske situacije, sakupljanje boca doprinosi socijalnom životu sakupljača i njihovom osjećaju korisnosti. Sudjelovanje u zajednici na ovaj način umanjuje izolaciju koja je posljedica dugotrajne nezaposlenosti i ekonomskog siromaštva. Ovakvo sudjelovanje doprinosi mogućnostima za „osnaživanje i podupire izgradnju veza među ljudima kako bi se razvio zajednički osjećaj povjerenja“ (Tremblay 2007:18). Koristi od sakupljanja boca nemaju samo sakupljači nego i cjelokupno društvo. Sjećam se, kao mala, prilikom putovanja s roditeljima slika divljih odlagališta uz ceste: hrpe boca, guma pa čak i čitave perilice za rublje. U posljednjih desetak godina rijetko se mogu primijetiti takva odlagališta, a bocu odbačenu u

prirodi još rjeđe. Ne bi bilo pošteno pripisati sve zasluge sakupljačima, utjecaja su vjerojatno imale i pojačane kontrole i veća ekološka svijest građana, ali zasigurno veliki dio divljih odlagališta su očistili upravo sakupljači.

Iako službenih procjena o broju sakupljača u Hrvatskoj i boca koje recikliraju nema, neslužbeno oko 3000 sakupljača svaki dan obilazi zagrebačke ulice (Novak, Mamić i Milaković 2008). Ako svaki prikupi između 50 i 100 boca (što je prosječan broj za 6-8 sati prikupljanja prema kazivačima), na ovaj način reciklira se između 15000 i 30000 boca dnevno. Ne samo da se na ovaj način smanji volumen otpada koji završi na odlagalištima, nego se skupljene boce recikliraju. Svjesnost o svom ekološkom doprinosu svjesni su sakupljači, ali i ostali građani:

„Ovisi o danu... ljeti i po stotinjak boca znam izvući iz kanti. Nisu to boce iz gradskih kanti, nego sto njih iz vreća. To je sto boca koje neće završiti na Jakuševcu ili u moru“. (Ivan)

„Znam neke kuće koje redovito ostavljaju vreće pune boca kod kante. Lijepe su to kuće (...) i mislim da se njima ne da zezati s time. Da nema nas (boce) bi završile u smeću. Neki pak mislim ih iz prkosa bace s ostalim smeće. (...) Ljudi mi često kažu da ostave boce tako sa strane.“ (Ana)

„Naći će se netko 'ko će iskomentirati u stilu „fuj, kopa po smeću“, ali većina koji priđu će mi ponuditi pomoć u lovi i slično. Nisam primio još novce, iako nisam nikad odbio, mislim da oni to tak' da nešto kažu. Ali veseli me to, pokazuje da ima normalnih ljudi koji će vidjeti pravog mene, a ne nekog 'ko kopa po smeću. Uglavnom su to priče u stilu da barem nešto radim i još radim koristan posao. Zna me to izvući iz beda...“ (Denis)

Svjesnost da rade društveno koristan posao ima potencijal osnaživanja sakupljača boca i stvaranja zajednica kakve su prisutne u SAD-u i Kanadi, npr. projekt sakupljača The Binner's Project (Lin 2015) i zajednica nastala oko društvenog poduzeća United We Can (Tremblay, Gutberlet i Peredo 2010). Ovakve zajednice bitan su element društvene kohezije raznolike populacije sakupljača boca. Zajednički istup sakupljača imao bi značajan utjecaj na poboljšavanje njihove situacije i percepcije javnosti. Svijest o društvenoj korisnosti snažna je komponenta u edukaciji javnosti i podizanju razine svijesti ostalih građana o problemima i poteškoćama s kojima se sakupljači susreću. Jedan od takvih problema su zdravstveni rizici koje prijete ovoj populaciji, a javna svijest o tome imala bi utjecaja na smanjenje razine rizika koje predstavlja nesavjesno i nesanitarno odlaganje otpada u kante i kontejnere.

Analiza medijskih članaka

Iako je internet globalan i deterritorijaliziran medij, njegov sadržaj, pa tako i tekstovi koji su jedno od mjesta moga istraživanja, proizvode stvarni ljudi koji su vezani uz specifičan prostor u kojemu žive i rade. Analizu tekstova započinjem s tom mišlju kako internet kao takav nije u potpunosti lišen mjesta, a objavljeni tekstovi konteksta, već su usko vezani uz prostor i vrijeme u kojem su nastali. U tom smislu članke promatram kao „etnografski materijal koji nam govori o razumijevanju koje autori tekstova imaju o svijetu u kojem žive“ (Hammersley i Atkinson 1995, prema Hine 2000:51). U čitanju tekstova stoga slijedim taj pristup, ne promatram ih kao točne ili netočne, nego ih interpretiram kao „kulturalno situirane kulturne artefakte“ što mi omogućuje da ih povežem s okolnostima njihove proizvodnje i potrošnje (ibid:51-52). S obzirom na to da nisam pratila članke kako su bili objavljeni u stvarnom vremenu, promaknuo mi je bitan dio njihove interaktivnosti koji internet omogućuje – komentarima. Veliki broj članaka koje sam obuhvatila istraživanjem pisani su prije nekoliko godina, a kako su neki portali u tom razdoblju doživjeli redizajn, ti tekstovi dostupni su samo kroz arhivu. Međutim, arhivirani su samo tekstovi, ne i komentari čitatelja, stoga sam odlučila u potpunosti izostaviti taj dio medijske komunikacije.

Za analizu medijskih tekstova odabrala sam četiri najčitanija hrvatska portala – index.hr, Jutarnji list, Večernji list i 24 sata. S obzirom na to da bi prenošenje svih članaka bilo preopširno i promašilo bi svrhu ovog rada, članke sam podijelila u nekoliko tematskih kategorija, ovisno o tome na koji način govore o sakupljačima, izdvojivši pritom reprezentativne članke. Neke članke nije bilo moguće grupirati na taj način dok je neke moguće svrstati u više kategorija stoga se ovakvom kategorizaciju služim radi jednostavnije organizacije tekstova. Prva kategorija članaka su tekstovi koje bi najjednostavnije bilo tematizirati kao članke iz crne kronike, a od svih kategorija je najbrojnija. Druga grupa članaka fokusira se na osobne priče pojedinih sakupljača boca, a treća izvještava općenito i usputno o sakupljanju i sakupljačima unutar većih tema sustava za povratnu naknadu, reformama, Fondu, socijalnoj politici i sl. Posljednju skupinu članaka nazvala bih zabavno-senzacionalističkom, formu koja je općenito vrlo česta na hrvatskim portalima, u kojima se portretira sakupljače i sakupljanje boca kao „zabavan“ sadržaj.

Iz crne kronike

Prva vrsta članaka izvještava o nesrećama, smrtima i prijevarama u kojima su sakupljači boca sudionici, bilo kao žrtve ili počinitelji. Najčešće se radi o kraćim tekstovima u kojima se radi o remećenju reda i mira ili nanošenju lakših i/ili težih ozljeda, a povod tome su često sukobi oko boca i teritorija. S obzirom na to da je riječ o kratkim izvještajima u kojima je odsutan bilo kakav novinarski komentar, neću se dalje osvrutati na njih. Nažalost, ovakvi sukobi su vrlo česti te mnogi prođu nezabilježeno. Učestalost ovakvih članaka govori u prilog tezi da je svakim danom sve više sakupljača na ulicama. Zbog opasnosti posla kojim se bave, nesreće su također vrlo česte, a u ovu skupinu svrstala sam članke koji izvještavaju o tome. Indexov članak Skupljajući plastične boce slomio koljeno (2006) izvještava o tome kako je jedan sakupljač cijeli dan nepomičan ležao nakon loma kosti dok slučajni prolaznik reagirao. Ovaj kratki članak otkriva dva bitna detalja: sakupljači su u posebnoj opasnosti od ozljeda, pogotovo na zabačenim i napuštenim mjestima i drugo, slučajni prolaznik prvo je nazvao policiju „koja je po kraćem uviđaju na mjesto nesreće pozvala hitnu medicinsku pomoć“ (ibid). Jutarnji list također izvještava kako se jedan student na zadarskoj plaži ozlijedio na odbačenu iglu, ali u daljnjem tekstu navodi:

„Uz poznata narkomanska gnijezda u parkovima, na plažama i napuštenim vojarnama, najveći izvor opasnosti postali su kontejneri koji su pod opsadom sakupljača PET ambalaže. Kako otpad pretražuju bez ikakve zaštite i rukavica, u epidemiološkoj službi zadarskog Zavoda za javno zdravstvo godišnje prime 20-ak sakupljača boca koji se ubodu na odbačene narkomanske igle, a žrtve su najčešće umirovljenici.“ (Vučetić Škrbić 2016)

Međutim, u kontejnerima i otpadu skrivene su i smrtonosnije opasnosti od odbačenih igala. U ožujku 2008. svi mediji izvijestili su o tragičnoj sudbini Todora Saua koji je poginuo slučajno aktiviravši ručnu bombu bačenu u kantu za smeće dok je sakupljao boce. Sutradan je u Jutarnjem listu izašao članak koji problematizira opasnosti na koje sakupljači i djelatnici komunalnih gospodarstava svakodnevno nailaze:

„Tri tisuće ljudi i danas će kao i svakog jutra dosad krenuti na ulice i posegnuti u kontejnere u potrazi za pet ambalažom. Oko 350 smetlara u sastavu Čistoće krenut će na posao čišćenja grada. Borba za голу egzistenciju za jedne ili samo solidno plaćeni posao za druge nadjačali su strah koji se proširio gradom nakon što je preksinoć skupljač boca Todor Sau (60)

poginuo u eksploziji ručne bombe koju je pronašao u smeću na Savskoj cesti.“ (Novak, Mamić i Milaković 2008)

Iz rubrike crne kronike upadaju u oči naslovi i stil izvještavanja drugog tragičnog događaja. U listopadu 2008. godine psihički neubrojiv muškarac nožem je ubio prolaznika u jednom zagrebačkom parku (Cvok 2009). Prvotni novinarski izvještaji imali su senzacionalističke naslove: Sakupljač boca nasrta izbo prolaznika (Cvetković 2008), Skupljač boca nožem izbo prolaznika (57) na ulici (Bratović 2008), Sakupljač boca zaklao prolaznika koji je šetao psa (H. A. 2008), da navedemo neke. Za vrijeme pisanja tih članaka identitet ubojice nije bio poznat, no autori su prenijeli neslužbenu informaciju kako je riječ o sakupljaču boca, informaciju koja je dominirala naslovima izvještaja. Uobičajeni bezlični i oprezan stil izvještavanja sličnih događaja u ovom slučaju je izostao, a jedino lice tada nepoznatog ubojice postalo je lice sakupljača boca. Neformalna informacija da je ubojica sakupljao boce ni na koji način nema utjecaja na događaj. Slično izvještavanje prisutno je i danas kod drugih marginalnih skupina, primjerice Roma, te smatram da je jedan od razloga ovakvom izvještavanju taj što su sakupljači marginalizirana i diskriminirana skupina.

Osobne povijesti i senzacionalizam

Drugu skupinu medijskih tekstova čine članci koji portretiraju sudbine sakupljača boca, apeliraju na organizirane akcije kojima se pomaže sakupljačima, sakupljaju boce ili novci i sl. Zajednička karakteristika im je da se pozivaju na suosjećanje nad pričama sakupljača boca koji su izašli u javnost. Rjeđi su članci kojima je, osim životnih priča, prisutna kritika socijalnog sustava ili edukacijska nota. U educiranje javnosti krenuo je Dražen Perušić Boca čiji intervju je objavljen u Večernjem listu:

„Ima puno neistina o skupljačima boca. Nije točno da skupljanje dovodi do nezadovoljstva i razočaranja. Ne smatram da mi je život propao i da mi se svijet srušio jer skupljam boce. Zar smo mi nešto ukrali, oteli, prevarili? Ni jedno zlo ne može se povezati sa skupljanjem boca. Različiti su razlozi zašto to ljudi čine – netko da preživi, a netko da si nešto posebno kupi. Znam jednu ženu koja je boce skupljala da bi kupila auto – objašnjava Dražen koji je završio samo osnovnu školu, a za završetak srednje, kaže, bio je previše buntovan. Nikada nije radio u nekoj tvrtki, ali je stalno obavljao različite poslove, od cijepanja drva, preko krećenja, do kopanja. Kada je počeo skupljati boce, nije bio svjestan da će mu to postati svakodnevni posao i da će od toga živjeti te postati prepoznatljiv po tom poslu.“ (Marić 2012)

Jedan dio ovakvih priča čine životne povijesti beskućnika u rijetkim medijskim prikazima beskućništva u hrvatskim medijima. U njima nalazimo primjere kritika socijalnog sustava u kojem je isplativije spavati u napuštenim zgrada bez osnovnih uvjeta za život ili noćnim tramvajima nego li u prenoćistima za beskućnike. Jutarnji list prenosi komentar Olje Družić Ljubotine, jedne od autorica studija Slika podrške beskućnicima u Hrvatskoj:

„U Zakonu o socijalnoj skrbi iz 2013. godine donesena je odredba prema kojoj beskućnici u prihvatilištima nemaju pravo na stalnu novčanu pomoć. Dakle, oni ne dobivaju nikakvu novčanu pomoć, osim ponekad jednokratnu pomoć. Onaj tko je donio takvu odredbu išao je logikom da su u prihvatilištima beskućnicima zadovoljene osnovne životne potrebe kao što su hrana, smještaj, odjeća i obuća.“ (Novak i Bajruši 2016)

U ovu skupinu svrstavam i vrstu tekstova koji izvještavaju o pozivima na humanitarne akcije kojima se prikuplja pomoć za potrebite sakupljače. U više studentskih domova tijekom proteklih godina sakupljene su boce i novac za sakupljače boca⁵. Kao primjer dobre prakse, studenti su pokazali kako upoznati i zblížiti se s lokalnim sakupljačima i po potrebi pomoći im osim s opskrbljivanjem boca. Nažalost, prema medijskim tekstovima studenti su i gotovo jedini koji organizirano skupljaju pomoć. Osim riječi hvale za studente, niti jedan članak nije pokrenuo raspravu zašto i druge zajednice ne pokrenu slične akcije za svoje sugrađane. Večernji list prenosi Facebook status sudionice jedne takve akcije:

„(...) Cilj joj je skupiti nekih 40 boca dnevno kako bi zaradila 20 kuna. Uskoro ide na operaciju očiju, a i studenti iz domova polako odlaze pa su se studenti s Cvjetnog zabrinuli kako će baka preživjeti - kako će nakon operacije skupljati boce, a i od koga kada svi studenti od kojih dobiva najviše odlaze kući.

„Došli su na ideju da bi se ispred menze na Cvjetnom mogla prikupljati pomoć, a cilj je bio nekih 1800 kuna kako bi bila mirna do jeseni i nove akademske godine kada se studenti

⁵ Da svaki studentski dom ima „svog“ sakupljača boca, naučila sam tijekom više godina domskog života. Na „Savi“ bi se boce posebno odvajale u „smetlani“ dok sam se na „Šari“ (Studentski dom Ante Starčević) šokirala susrevši se prvi puta sa praksom odvajanja boca. U nedostatku zatvorenog prostora za domske kontejnere u kojem bi se boce odvojile studenti bi ih na poziv sakupljača bacali kroz prozor na travu. Da je to normalno, uvjeravala me cimerica moje prve godine na „Šari“, a razuvjerio me glas domske sakupljačice nakon što sam čula zvuk padanja boca o tlo: „Hvala“. Tijekom narednih godina u kojem mi je „Šara“ postala domom naučila sam prepoznati specifičan poziv gospođe: „Limenkeee, boceee!“, a također i da ona ima prvenstvo sakupljanja domom te da studenti osjećaju svojevrsnu lojalnost prema njoj. Kada bi, rjeđe, prolazio drugi sakupljač koji bi pozivao „Boce molim!“, čulo se puno manje bačenih boca.

vraćaju. Kutija je stajala 3 dana. Nije prikupljeno 1800 nego 19300 kuna! Srce mi je puno još uvijek postoje dobri ljudi! Bravo za studente sa Cvjetnog!” (Bravo za studente... 2018)

Što ako se naknada ukine?

Treća kategorija članaka o sakupljačima govori usputno, no kontekstom je vezan uz njih. U njima se prenose izmjene i rasprave o sustavu povratne naknade, poslovanju Fonda i upravljanju otpadom. Izdvojila bih dvije teme koje smatram reprezentativnim za ovu vrstu članaka; jedna je rasprava o ukidanju sustava povratne naknade za vrijeme mandata ministrice zaštite okoliša i prirode Mirele Holy, a druga je odluka Gradskog vijeća Rovinja o zabrani neovlaštenog sakupljanja otpada. 2012. godine jedina ministrica otkada je uvedena povratna naknada, Mirela Holy, pokrenula je raspravu o socijalnoj ulozi naknade najavom kako će njeno ministarstvo istu ukinuti zbog konstantnog negativnog poslovanja Fonda.

„Ministarstvo zaštite okoliša i prirode najozbiljnije razmišlja o izmjeni Pravilnika o ambalaži i ambalažnom otpadu, izjavila je Mirela Holy, nova ministrica zaštite okoliša i prirode. (...) Svjesni smo da skupljanje pet ambalaže ulazi i u sferu socijalne kategorije, jer mnogi od toga danas preživljavaju, no socijala će se morati rješavati na neki drugi način - istakla je ministrica Holy.“ (VLM 2012)

Lavina medijskih kritika upućenih Ministarstva spriječila je ukidanje uz manje izmjene Pravilnika o ambalaži i otpadnoj ambalaži. Razloge promjene mediji uglavnom nisu komentirali iako je očit raspad socijalnog sustava ukoliko bi se povratna naknada ukinula. Pomirbeni ton čita se u jednom kraćem komentaru na tu odluku: „Zbog većeg PDV-a i viših troškova života ove godine, mnogi će odahnuti zbog ostanka naknade, iako je stvarno žalosno što u Hrvatskoj još uvijek postoje ljudi koji se prehranjuju skupljajući boce po kontejnerima.“ (I. Kri. 2012). Iako se neću dalje osvrutati na najave reformi vezane uz sustav, primjetan je isti način pisanja hrvatskih portala: najave reformi bi potaknule raspravu o velikim gubitcima Fonda uz implikacije štete koju bi sakupljači u tom razvoju događaja imali, a nakon završetka rasprave nestala bi i svaka rasprava o socijalnoj odgovornosti za taj dio građana. Pitanje medija što će sakupljači ako se ukine naknada ne slijedi pitanje zašto su neki građani primorani na sakupljanje boca kako bi preživjeli.

Sličan razvoj situacije uslijedio je nakon što su mediji prenijeli vijest o zabrani neovlaštenog sakupljanja komunalnog otpada u Rovinju. „Prvi u Hrvatskoj: Grad Rovinj zabranio je skupljanje boca“ (2016) jedan od naslova koji je popratio tu odluku. Nakon

negativnih kritika na račun Gradskog vijeća stigao je demantij interpretacije odluke: "Što se tiče potrebitih građana, kojima je skupljanje te povratne ambalaže dodatni izvor prihoda, oni se ne smatraju neovlaštenim skupljačima i njih neće kažnjavati komunalni redari" (D. H. 2016), no u istom članku se navodi i demantij demantija: "Opozicijska vijećnica iz SDP-a Eda Kalčić tvrdi da se zabrana itekako odnosi i na skupljače boca..." (ibid.) Zajednička karakteristika ove vrste članaka je prenošenje izjava i odluka tijela vlasti bez šire rasprave o temi.

Sakupljači kao izvor zabave

U četvrtoj vrsti tekstova sakupljanje boca i sakupljači prikazani su kroz kratke članke, popraćeni slikama, u anegdotalnom i zabavnom duhu. Večernji list donosi članak naslova „Ovo vam nikada ne bi palo na pamet! Nakon ovoga i vi ćete početi skupljati plastične boce“.

„Sakupljači plastičnih boca... Svakodnevna je to slika na hrvatskim ulicama. Kada netko podigne bocu i spremi je u vrećicu koju nosi sa sobom, znate da će tu povratnu ambalažu zamijeniti za novac. Ipak, plastične boce mogu vrijediti mnogo više od tih 50 lipa po komadu ako ste dovoljno kreativni. Napraviti metlu, luster, zavjese ili držače za bojice i markere nešto je što bi zaista rijetkima palo na pamet. Osim što će sačuvati kune u džepu, kreativan način reciklaže i iskorištavanja plastičnih boca u vašem kućanstvu učinit će vas sasvim posebnima.“ (Draškić 2015)

Svrha spominjanja sakupljača boca u kontekstu „uradi sam“ uređenja ostaje nejasna, a sam članak ima podrugljiv prizvuk. Svakodnevna prisutnost slika ljudi koji sakupljaju boce na ulicama od početnog šoka i nelagodnosti što dio građana sredstva za život pronalazi u otpadu dovela je do postupne desenzibilizacije dijela javnosti na takve slike, čime sakupljanje postaje nešto što može biti i izvor zabave. Portali tako prenose i razne inovacije sakupljača boca u zabavnom tonu, primjerice članak Dosjetljivi skupljač boca oduševio Zagrepčane kreativnom idejom (J. Mi 2016).

Slika 1. Flašomat

Zajednička karakteristika pisanja medija u svim kategorijama analiziranih članaka su nedostatak dublje kritike socijalnog sustava i nepostojanje rasprave o uzrocima i posljedicama pojave mase sakupljača boca. Raspoloženje medija kada se govori o sakupljačima boca, osim u slučaju prenošenja izvještaja policijskih uprava, je simpatetično. U člancima koji izvještavaju o mogućim reformama sustava povratne naknade mediji prepoznaju implikacije koje bi promjene imale na ovu skupinu građana, iako i dalje nedostaje dublja socijalna kritika. Dio članaka prenosi intervju sa sakupljačima boca koji često opisuju svoje životne priče, dok se drugi odlučuju za educiranje javnosti. Mišljenja sam da, usprkos tome što smatram da je dio članaka pisan senzacionalistički bez pravog suosjećanja, ovakva vrsta članaka potiče senzibilizaciju čitatelja na specifične okolnosti i situacije s kojima se sakupljači svakodnevno susreću.

Zaključak

Ackerman i Mirza (2001) postavljaju pitanje na koje ću nakon provedenog istraživanja pokušati dati odgovor - iz perspektive održivog razvoja jesu li sakupljači problem ili rješenje? Drugim riječima zašto je ljudima sakupljanje boca vrijedno truda? Zanimajući se na trenutak ekološku vrijednost ove aktivnosti, vratimo se na društvenu nejednakost. Koincidentno, sustav povratne naknade uveden je u Hrvatskoj na samom početku krize 2008. godine. Populacija sakupljača boca rasla je kako se recesija širila svim dijelovima društva. Iako je do službenih brojki nemoguće doći, čini se da se ni nakon službenog izlaska iz recesije broj sakupljača boca ne smanjuje. Mišljenja sam da je kriza, u hrvatskim uvjetima, doprinijela vidljivosti ove populacije, no nije bitno utjecala na njenu brojnost. Veliki dio ove populacije čine ljudi koje Štulhofer (2000) naziva tranzicijskim gubitnicima. Dodatni razlog, kojeg navode Ackerman i Mirza (2001), je taj što je koncept vrijednosti otpada u ovom smislu povezan s konceptom modela slobodnog tržišta. Ekonomski deprivirane populacije, „obdarene“ resursima odbačenih materijala i niskom vrijednosti rada, imaju „relativnu prednost u radno intenzivnoj obradi materijala koje je ostatak društva odbacilo“ (ibid:114). Drugim riječima, u društvu u kojem je recikliranje prioritet imućnijim populacijama isplati se otvoriti tvrtke za recikliranje i na taj način trgovati otpadom; siromašnijim populacijama isplati se cijeli dan pretraživati kante i kontejnere za pokojom odbačenom bocom. Dok je društvo u kakvom živimo temeljeno na nejednakostima, sakupljanje kao aktivnost neće nestati i, kako dodaju Ackerman i Mirza (ibid.), mora biti viđeno kao ekološki korisno. Do tada ova populacija ne smije biti nevidljiva. Napori vladajućih moraju ići u smjeru da se poboljša njihov status. Ekološki doprinos sakupljanja boca mora biti viđen kao pozitivan doprinos recikliranju, a ne isključivo kao gubitak za Fond i državu.

Ovo istraživanje jedno je od rijetkih koji se bave ovim fenomenom i otvara više pitanja nego što, i ako uopće, daje odgovore. Podzastupljenost populacije sakupljača boca u akademskim istraživanjima i medijskim izvještavanjima ostavlja mnoštvo mogućnosti za daljnja istraživanja u društvenim znanostima. S ekonomskog aspekta moguća su istraživanja doprinosa zarade od povratne naknade i njen utjecaj na kvalitetu života. Potrebna su i kvantitativna istraživanja kako bi se došlo do pouzdanih rezultata o rasprostranjenosti sakupljača boca i osnovnim demografskim karakteristikama ove populacije. Istraživanja o zdravstvenim rizicima moguća su u području medicinske antropologije. Sakupljanje ostalih sekundarnih materijala također je gotovo u potpunosti neistraženo područje. Tu smatram da bi posebno zanimljivo bilo

istraživanje socijalne mobilnosti marginalnih skupina koje su ovom aktivnosti ušle u područje formalne ekonomije otvorivši brojne tvrtke koje se bave sakupljanjem, odvozom i trgovanjem otpada. Utjecaj neformalnog sakupljanja na formalnu industriju recikliranja također se postavlja kao mogući smjer za daljnja istraživanja. Mišljenja sam da su potencijali za daljnja istraživanja brojna te su ona nužna za poboljšanje situacije populacije koja sakupljanjem otpada zarađuje za život.

Prilozi

Slika 1. Flašomat. 16.10.2017. Zagreb, fotografirao nepoznati autor. Preuzeto s:

<https://www.index.hr/magazin/clanak/foto-dosjetljivi-skupljac-boca-odusevio-zagrepcane-kreativnom-idejom/1001198.aspx> (pristup 9.9.2018.).

Literatura

ABU-LUGHOLD, Lila. 1991. "Writing Against Culture". U *Recapturing Anthropology: Working in the Present*, ur. Richard G. Fox. Santa Fe: School of American Research Press, 137-154.

ACKERMAN, Frank i Sumreen MIRZA. 2001. "Waste in the Inner City: asset or assault?". *Local Environment* 6/2:113-120.

ČAPO ŽMEGAČ, Jasna, Valentina GULIN ZRNIĆ i Goran Pavel ŠANTEK, ur. 2006. *Etnologija bliskoga: poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku – Naklada Jesenski i Turk.

DIAS, Sonia Maria. 2016. "Waste pickers and cities". *Environment & Urbanization* 28/2:375-390. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0956247816657302> (pristup 20.9.2018.).

FERGUTZ, Oscar, Sonia DIAS i Diana MITLIN. 2011. "Developing urban waste management in Brazil with waste picker organizations". *Environment and Urbanization* 23/2:597–608. <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0956247811418742> (pristup 20.9.2018.).

HINE, Christine. 2000. *Virtual Ethnography*. UK: University of Surrey.

JERGOVIĆ, Miljenko. 2008. "Hljebovi naše objesti i Bandićev cinizam". *Jutarnji list*, 14.3.2008. <https://www.jutarnji.hr/arhiva/hljebovi-nase-obijesti-i-bandicev-cinizam/3873252/> (pristup 20.9.2018.).

JØRGENSEN, Finn Arne. 2013. "A Pocket History of Bottle Recycling". *The Atlantic*, 27.3.2013. <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2013/02/a-pocket-history-of-bottle-recycling/273575/> (pristup 20.9.2018.).

KARAGIANNIDIS, A. et al. 2008. "Past, present and future role of informal solid waste recycling: A case study on Roma people in Tirnavos, Greece". *Waste - The Social Context '08*. https://www.researchgate.net/publication/258805073_Past_Present_and_Future_Role_of_Inform

[al Solid Waste Recycling A Case Study on Roma People in Tirnavos Greece](#) (pristup 20.9.2018.).

KASINJA, Cidrick i Elizabeth TILLEY. 2018. "Formalization of Informal Waste Pickers' Cooperatives in Blantyre, Malawi: A Feasibility Assessment". *Sustainability* 10/4. <https://www.mdpi.com/2071-1050/10/4/1149> (pristup 20.9.2018.).

LIN, Joanne. 2015. *Policy for Bidders, Bidders for Policy: An Analytical Policy Review for the Bidders' Project. Bidders Project.* http://www.biddersproject.org/uploads/3/8/7/1/38714015/_lin_joanne_policyreview_webcopy_2.pdf (pristup 20.9.2018.).

MEDINA, Martin. 2007. *The World Scavengers: Salvaging for Sustainable Consumption and Production.* Lanham - New York - Toronto - Plymouth, UK: AltaMira Press.

MEDINA, Martin. 2008. "The Informal Recycling Sector in Developing Countries: Organizing Waste Pickers to Enhance Their Impact". *World Bank Other Operational Studies*, 10586.

<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/10586/472210BRI0Box31ing1sectors01PUBLIC1.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (pristup 20.9.2018.).

RUBIĆ, Tihana. 2013. "Nezaposlenost i neformalna ekonomija u Hrvatskoj: analiza diskursa". *Studia ethnologica Croatica* 25/1:61-92. <https://hrcak.srce.hr/112104> (pristup 20.9.2018.).

RUBIĆ, Tihana. 2017. *Nezaposleni u gradu – antropologija rada i neformalne ekonomije.* Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo.

SCHWAB, Eva. 2015. "Displacing and Disciplining Roma Waste Pickers in Belgrade. Who can become a rightful subject of the 'clean' and 'sustainable' city to come?" *The Ideal City: between myth and reality.* <https://www.rc21.org/en/wp-content/uploads/2014/12/E3.1-evaschwab.pdf> (pristup 20.9.2018.).

ŠTULHOFER, Aleksandar. 2000. *Nevidljiva ruka tranzicije.* Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.

TREMBLAY, Crystal. 2007. "Bidders in Vancouver: A socio-economic study on Bidders and their Trampolines in Downtown Eastside". Diplomski rad, University of Victoria.

TREMBLAY, Crystal, Jutta GUTBERLET i Ana Maria PEREDO. 2010. *Resources, Conservation and Recycling* 54/7:422-428.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921344909002080> (pristup 20.9.2018.).

VRANČIĆ, Tanja. 2013. "Ekološka mjera sa socijalnim učincima". *Građevinar* 65/2:167-70.

VUKUŠIĆ, Dino i Stephanie STELKO. 2016. "Do You Have Any Empties?" Bottle Collectors' Interactions in Public Spaces in Zagreb". *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva* 46/39:187-97.

WIRZ, Christian. 2016. "Addressing informality in local Waste Management. Experiences with informal waste pickers from Kosovo". *NADEL - Center for Development and Cooperation*.

https://www.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/nadel-dam/documents/mas/mas-essays/MAS%20Cycle%202014%20-%202016/Policy%20essay_Christian%20Wirz.pdf (pristup 20.9.2018.).

WHITTLE, Helen. 2012. "Berlin's Poor Collect Bottles to Make Ends Meet". *Spiegel*, 26.3.2012. <http://www.spiegel.de/international/germany/pensioners-in-berlin-collecting-deposit-bottles-to-supplement-income-a-823409.html> (pristup 20.9.2018.).

WITTEL, Andreas. 2004. „Etnografija u pokretu: od terena do mreže i interneta“. U *Etnografije interneta*, ur. Iva Pleše, Reana Senjković. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku - Ibis grafika, 17-2.

Izvori

A., H. 2008. „Sakupljač boca zaklao prolaznika koji je šetao psa“. *Index.hr*, 19.10.2008. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/sakupljac-boca-zaklao-prolaznika-koji-je-setao-psa/406451.aspx> (pristup 7.9.2018.).

BRATOVIĆ, Marcela. 2008. „Skupljač boca nožem izbo prolaznika (57) na ulici“. *24 sata*, 19.10.2008. <https://www.24sata.hr/news/skupljac-boca-nozem-izbo-prolaznika-57-na-ulici-84993> (pristup 7.9.2018.).

„Bravo za studente, skupili blizu 20 tisuća kuna za baku koja skuplja boce“. 2018. *Večernji list*, 22.6.2018. <https://www.vecernji.hr/zagreb/bravo-za-studente-skupili-blizu-20-tisuca-kuna-za-baku-koja-skuplja-boce-1253879> (pristup 7.9.2018.).

CVETKOVIĆ, Boris. 2008. „Sakupljač boca nasmrt izbo prolaznika“. *Jutarnji list*, 19.10.2008. <https://www.jutarnji.hr/arhiva/sakupljac-boca-nasmrt-izbo-prolaznika/3908337/> (pristup 7.9.2018.).

CVOK, Villim. 2009. „Skitnica ubio prolaznika i mora se liječiti u bolnici“. *24 sata*, 30.4.2009. <https://www.24sata.hr/news/skitnica-ubio-prolaznika-i-mora-se-lijeciti-u-bolnici-114457> (pristup 7.9.2018.).

Deposit Systems for One-Way Beverage Containers: Global Overview. 2016. s.l. : CM Consulting - Reloop Platform.

DRAŠKIĆ, Linda. 2015. „Ovo vam nikada ne bi palo na pamet! Nakon ovoga i vi ćete početi skupljati plastične boce“. *Večernji list*, 28.8.2015. <https://www.vecernji.hr/lifestyle/nevjerojatni-nacini-kako-mozete-iskoristiti-plasticne-boce-isprobajte-1021432> (pristup 9.9.2018.).

H., D. 2016. „Gradsko vijeće Rovinja promijenilo priču: "Nismo zabranili skupljanje boca". *Index.hr*, 27.12.2016. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/gradsko-vijece-rovinja-promijenilo-pricu-nismo-zabranili-skupljanje-boca/940383.aspx> (pristup 9.9.2018.).

KRI, I. 2012. „Ministrica Holy: Otkup boca je stvorio dug od 750 milijuna kuna, ali još ne ukidamo naknadu“. *Index.hr*, 27.1.2012. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/Ministrica-Holy-Otkup-boca-je-stvorio-dug-od-750-milijuna-kuna-ali-jos-ne-ukidamo-naknadu/596100.aspx> (pristup 8.9.2018.).

MANDIĆ, Mladen. 2012. „Holy: Ozbiljno razmišljamo o izmjeni Pravilnika o ambalaži“. *Večernji list*, 13.1.2012. <https://www.vecernji.hr/vijesti/holy-ozbiljno-razmisljamo-o-izmjeni-pravilnika-o-ambalazi-365870> (pristup 7.9.2018.).

MARIĆ, Ljiljana. 2012. „Umijeće preživljavanja: Nismo zli ako živimo od skupljanja boca“. *Večernji list*, 18.10.2012. <https://www.vecernji.hr/vijesti/umijece-preziviljavanja-nismo-zli-ako-zivimo-od-skupljanja-boca-465375> (pristup 7.9.2018.).

MI, J. 2017. „FOTO Dosjetljivi skupljač boca oduševio Zagrepčane kreativnom idejom“. *Index.hr*, 16.10.2017. <https://www.index.hr/magazin/clanak/foto-dosjetljivi-skupljac-boca-odusevio-zagrepčane-kreativnom-idejom/1001198.aspx> (pristup 9.9.2018.).

NOVAK, Tomislav, Tomislav MAMIĆ i Goran MILAKOVIĆ. 2008. „Bojimo se za živote, ali glad je ipak jača“. *Jutarnji list*, 28.03.2008. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/zagreb/bojimo-se-za-zivote-ali-glad-je-ipak-jaca/4036704/> (pristup 7.9.2018.).

NOVAK, Tomislav i Robert BAJRUŠI. 2016. „ĐURĐA (69) VEĆ 208 DANA ŽIVI NA ULICI 'Moj put u pakao bio je dug i mučan. Sve je počelo nakon što mi se raspao brak'“. *Jutarnji list*, 8.10.2016. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/durda-69-vec-208-dana-zivi-na-ulici-moj-put-u-pakao-bio-je-dug-i-mucan.-sve-je-pocelo-nakon-sto-mi-se-raspao-brak/5117402> (pristup 7.9.2018.).

„Odluka o izmjenama Odluke o komunalnom redu“. 2008. <http://www1.zagreb.hr/slglasnik/index.html#/akt?godina=2008&broj=050&akt=4CFA8A581228ADFAC125741D0042B84D> (pristup 20.9.2018.).

„Odluka o komunalnom redu“. 2008. <http://www1.zagreb.hr/zagreb/slglasnik.nsf/7ffe63e8e69827b5c1257e1900276647/48a4c3c204b5a604c1257c7b0043f765?OpenDocument> (pristup 20.9.2018.).

„Pravilnik o ambalaži i otpadnoj ambalaži“. 2015. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_08_88_1735.html (pristup 20.9.2018.).

„Prvi u Hrvatskoj: Grad Rovinj zabranio je skupljanje boca“. 2016. *24 sata*, 25.12.2016. <https://www.24sata.hr/news/prvi-u-hrvatskoj-grad-rovinj-zabranio-je-skupljanje-boca-504860> (pristup 9.9.2018.).

„Skupljajući plastične boce slomio koljeno“. 2006. *24 sata*, 15.3.2006.
<https://www.index.hr/vijesti/clanak/skupljajuci-plasticne-boce-slomio-koljeno/310886.aspx>
(pristup 7.9.2018.).

V., E. 2016. "Gost sakuplja plastične boce po Poreštini". *Poreština info*, 20.7.2016.
<http://porestina.info/gost-sakuplja-plasticne-boce-po-porestini/> (pristup 1.9.2018.).

VUČETIĆ ŠKRBIĆ, Ana. 2009. „Nasred plaže ubo se na odbačenu iglu!“. *Jutarnji list*,
26.8.2009. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/nasred-plaze-ubo-se-na-odbacenu-iglu/2835845/> (pristup 7.9.2018.).

Zakon o održivom gospodarenju otpadom. 2013. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_07_94_2123.html (pristup 20.9.2018.).

Sažeci

Boce koje život znače - konstrukcija percepcije sakupljača boca

Rad se bavi podzastupljenom skupinom sakupljača boca u Hrvatskoj. 2008. godine uvedena je povratna naknada za PET, staklenu i Alu/Fe ambalažu u iznosu od 0,50 kn po boci. U jeku ekonomske recesije koja je uslijedila veliki broj građana pronašao je u neformalnom radu sakupljanja boca na ulicama gradova dodatni, a velikom broju i jedini izvor zarade. Heterogenoj populaciji sakupljača boca u ovom istraživanju pristupa se kao aktivnim društvenim akterima koji stvaraju vlastitu percepciju o sakupljanja boca. Cilj rada bio je prikazati kako sakupljači sami stvaraju percepciju o toj aktivnosti, a kako mediji pisanjem o njima. U istraživanju korištene su kvalitativne metode – promatranje sa sudjelovanje, intervjui s kazivačima i analiza medijskih tekstova na internetu. Sukladno korištenim metodama rad je podijeljen na dvije cjeline, prvu koju kroz kazivanja analiziram percepciju sakupljača boca i drugu u kojoj se razmatra kakvu sliku o njima stvaraju mediji.

Ključne riječi: sakupljači boca, povratna naknada, neformalna ekonomija, konstrukcija percepcije, mediji

Life saving bottles – constructing the perception of bottle collectors

This paper deals with underrepresented population of bottle collectors in Croatia. In 2008. a bottle deposit in amount of 0,50 kunas per unit was introduced for PET, glass and Alu/Fe packaging. In the wake of following economic recession a large number of citizens found collecting bottles as informal means of generating an additional income, and for some of them the only one. In this research bottle collectors are approached as heterogeneous population which creates its own perception on the activity of bottle collecting. The aim of this paper was to indicate how collectors themselves perceive this activity and how the media is creating perception about them. Qualitative methods were used: participant observation, interviews and analysis of media texts on the Internet. According to the used methods, the paper is divided into

two units, the first one analyzing the narratives of bottle collector about their perception and the second one where creation of media image about them is discussed.

Keywords: bottle collectors, bottle deposit, informal economy, construction of perception, media